

Białystok 15.03.2019

Bernarda Anna Bielenia

Akademia Teatralna
im. A Zelwerowicza
w Warszawie
Wydział Sztuki Lalkarskiej
Filia w Białymstoku

Streszczenie rozprawy doktorskiej

„Upodmiotowienie przedmiotu i uprzedmiotowienie aktora – proces przemiany na podstawie inscenizacji Miriam Olega Juriewa”

Teatr przedmiotu odzywał się we mnie od dawna. To banalne stwierdzenie realizowało się w procesie wieloletniej fascynacji tym fenomenem i odkrywaniu wielopoziomowego potencjału jaki tkwi w scenicznym życiu przedmiotów. Studia aktorskie, praktyka pedagogiczna, studia reżyserskie i w końcu realizacje sceniczne stały się drogą prowadzącą do konieczności napisania tej pracy. Pierwsze moje spotkanie z teatralnym upodmiotowieniem przedmiotu, jeszcze zupełnie bezrefleksyjne, ale naznaczone swoistego rodzaju zachwytem, miało miejsce przy okazji wystawy Józefa Szajny w Teatrze Studio w Warszawie. Wystawę oglądałam jako nastolatka przy okazji wycieczki do stolicy na spektakl „Ostatnia taśma Krappa” Becketa z genialną rolą Tadeusza Łomnickiego. Wystawę oglądałam przy okazji podziwiania spektaklu, ale te dwa wydarzenia w przedziwny sposób połączyły się w jedno wspomnienie. Spotkanie z twórczością Szajny poprowadziło do teatru Kantora, co odbiło się echem w późniejszych moich doświadczeniach. Studia aktorskie na ówczesnym Wydziale Lalkarskim PWST były spotkaniem z teatrem przedmiotu i Piotrem Damulewiczem – moim mistrzem. Niedawno ukończone studia reżyserskie były skutkiem zmian profilu zawodowego, które zachodziły wraz z moimi artystycznymi dokonaniem. Aktorskie doświadczenia, ustąpiły działaniom na gruncie reżyserskim. Moja praca magisterska zatytułowana „Przedmiot jako podmiot w teatrze” w ogromnej części stała się powodem rozwinięcia już podjętego tematu, kiedy zajęłam się realizacją spektaklu „Miriam”. Praca ta jest sumą wielu lat doświadczania potencjału podmiotowej funkcji rzeczy, z natury nie obdarzonej życiem, która na scenie przejawiać może wielorakie formy egzystencji.

Cel jaki postawiłam sobie podczas pisania tej pracy dotyczył opisanie procesu upodmiotowienia przedmiotu i uprzedmiotowienia aktorki w spektaklu „Miriam”. Jednak postanowiłam poszerzyć kontekst tego tematu o aspekt historyczny. Oczywiście dziś stwierdzenie powtórzone za Kowzanem, że wszystko co jest na scenie tworzy warstwę znaczeniową spektaklu, moim zdaniem potrzebuje analitycznego tła. Prześledzenie na

przestrzeni lat funkcji przedmiotu i jego roli w strukturze dzieła teatralnego, zajmuje w mojej pracy dość obszerny rozdział. Wątek ten stanowi również tło dla opisanego w teatrze lalek fenomenu teatru przedmiotu. Różne drogi i metody badawcze prowadzące do urzeczywistnienia podmiotowej roli przedmiotu przypisałam także do części analitycznej badającej tło historyczne. Kontekst dyscyplin pozateatralnych mogłam jedynie zaznaczyć w sposób zdawkowy i wybiórczy, bo temat obecności przedmiotu w życiu człowieka zajmuje szerokie pole wielu dyscyplin naukowych, zarówno humanistycznych jak i nauk ścisłych.

W rozdziale poświęconym koncepcji tworzenia i realizacji spektaklu „Miriam” szczegółowo opisuję procesy jakie towarzyszyły inscenizacji. Przedmiot znajduje się w centrum rozważań, które przedstawiam dopełniając je o wnioski płynące z koncepcji Gastona Bachelarda. Inspirowane psychoanalizą Freuda i jej Jungowskim odpowiednikiem publikacje francuskiego filozofa analizujące fenomen marzenia poetyckiego, wydały mi się doskonałym wsparciem dla mojego myślenia o teatrze przedmiotu. „Psychoanaliza poznania obiektywnego” Bachelarda jest w moim mniemaniu odpowiednim narzędziem analitycznym, które pomaga zrozumieć strukturę funkcjonowania rzeczy materialnych w obrazie scenicznym. Poetycka forma znaczeń budowanych przez zaznaczenie podmiotowej funkcji przedmiotu jest przecież bliska formule literackiej. Praca z aktorami i scenografem poprzedzona była rozmowami na gruncie poznania funkcji znaczeniowych przedmiotów zaangażowanych w strukturę spektaklu. Wnioski tych dociekań sumowały się podczas działań scenicznych, które prowadziły do kulminacji, jakim było upodmiotowienie szafy i uprzedmiotowienie aktorki w finałowej scenie.

Ostatnią część mojej pracy poświęcam doświadczeniom związanym z pracą pedagogiczną. Wieloletnia praktyka pozwala na wnioski, które zawieram w opisie zadań i efektów jakie wynikają z procesu kształcenia przyszłych reżyserów teatru ożywionej formy.

Zdaję sobie sprawę, że szerokie pole rozważań dotyczących teatru przedmiotu znalazło w mojej pracy jedynie skromny wycinek. Z ogromnym trudem dokonałam selekcji zagadnień, którym poświęciłam swoją uwagę. Jednak obserwując coraz większe zainteresowanie wielu naukowych dyscyplin potrzebą opisanego materialnych aspektów życia wydaje mi się, że ta praca staje się formą otwartą dla dyskusji i rozważań dla innych spostrzeżeń i wniosków. Szczególnie w odniesieniu do publikacji Latoura dotyczących „Teorii Aktora-Sieci”. Koncepcja, w której aktywnym czynnikiem zależności społecznych może stać się na równych prawach człowiek i rzecz, wkracza w przestrzeń teatru pomimo zupełnie dalekiego źródła leżącego u podstaw jej tworzenia. Przedmiot w teatrze jest fenomenalnym źródłem badawczym i mam nadzieję, że ta praca argumentuje tę tezę.

